

Hocazâde Muslihuiddin Efendi'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi Hidâyeti'l-hikme* adlı eserinin ilk iki sayfası (Köprülü Ktp., Mehmed Âsım, nr. 269)

Ahmed b. Mahmûd el-Herevî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2211, vr. 260-289, nr. 2539, vr. 71-102, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1233, Ayasofya, nr. 4847, vr. 45-81; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., nr. 216; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 3999; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım, nr. 269). **3. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mevâkıf li-Seyyid Şerîf el-Cürçânî.** Adudüddin el-İcî'nin *el-Mevâkıf* adlı eserine Seyyid Şerîf el-Cürçânî tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir. Müellifin vefatı üzerine kitap öğrencilerinden Molla Bahâeddin tarafından temize çekilmiştir. Eserin bazı nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nin yanı sıra (Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 302; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 826, 248-333 varaklar arasında bulunmaktadır; Cârullah Efendi, nr. 2119; Damad İbrâhim Paşa, nr. 784; Hüsrev Paşa, nr. 122) Beyazıt Devlet (nr. 2878) ve Tire (Necip Paşa, nr. 167) kütüphanelerinde bulunmaktadır. **4. Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tavâli' li'l-İşfahânî.** Kâdî Beyzâvî'nin *Tavâli'u'l-envâr* adlı eserine Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1597; Hüsrev Paşa, nr. 122). Hüsrev Paşa nüshasında eserin adı *Hâşiye 'alâ'l-İşfahânî fi 'ilmi'l-ke'lâm* şeklinde yazılmış olup bu nüsha Şehid Ali Paşa'daki nüshadan farklıdır. Muhtemelen bu eser İsfahânî'nin kelâm konusundaki başka bir

eserinin hâşiyesidir. **5. Risâle fi'l-İtirâz 'alâ delil-i İsbâti vücûdiyyeti'l-Bârî** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2350, vr. 18^b - 26^b). Eser, Allah'a cihet nisbet edilemeyeceğini akli delillerle ispat etmektedir. **6. Risâle fi't-tevhîd** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2206, vr. 12^a - 21^a). Müellif adını yer almadığı risâlede bir yerde (12^b sayfa kenarında) "Hocazâde" ibaresi bulunmaktadır. Eserde Allah'ın zâtıyla ilgili açısından vücûb, vâcib, vücûd ve mümkün terimleri tahlil edilmekte, bu terimlerin Allah'a nisbeti tartışılmaktadır. **7. Risâle fi bahşî'l-Şille ve'l-ma'lûl** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1161, vr. 98^b - 100^b). Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Tecrîdü'l-ke'lâm*'ının illet-mâlul bahsine açıklık getirmek üzere yazılmıştır. **8. Risâle fi enne kelâmallâhi kadîm** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3782, vr. 20^b - 21^a). Eserde kelâmın mahiyeti ve lafz-mâna ilişkisi üzerinde durulmakta, kelâm-ı nefsinin kadîm, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e tilâvet ettiği kelâm-ı lafzînin hâdis olduğu belirtilmektedir. **9. el-Cezrî'l-eşam** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1143, vr. 89^b - 91^a; Şehid Ali Paşa, nr. 2830; Hâlet Efendi, nr. 802, vr. 52^b - 56^b). Eserde hüsn ve kubuh terimlerinin anlamları açıklanmakta, bunların mutlak ve zâtî değerler olup olmadığı ve akılla biliniyor bilinemeyeceği tartışılmaktadır. Hatibzâde, bu risâlede hüsn ve kubuh ak-

lî olduğunu savunan Hocazâde'ye cevap vermek üzere *Hâşiye 'alâ mağlaţati'l-Cezri'l-eşam* adıyla bir risâle kaleme almıştır (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2122; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2200). **10. Şerhu'l-İzzî fi't-taşrîf** (Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 628). İzzeddin ez-Zencânî'nin eserinin şerhidir. **11. Hâşiye 'alâ Şerhi Telhîşî'l-Miftâh** (Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 838). Hatîb el-Kazvî'nin eserine Teftâzânî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir. **12. Muḳaddimât seb' fi ma'rifeti kavsi kuzah.** Işığın kırılmasından, gökkuşağı ve özelliklerinden bahseden bir risâledir (yazma nüshaları için bk. Osmanlı *Astronomi Literatürü*, s. 50).

BİBLİYOGRAFYA :

Hocazâde, *Tehâfütü'l-felâsife*, Kahire 1321, s. 4, 5; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 126-139; Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Târih*, İstanbul 1279, s. 145, 173, 233; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, I, 145-158; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih* (nşr. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992, V, 110-121; Hüseyin, *Bedâiyü'l-vekâyi'* (nşr. A. S. Tveritinovay), Moskova 1961, vr. 189^a, 295^a, 510^b, 513^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 497, 513; II, 1139, 1892, 2028-2029; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 354-356; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 306-308; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 214-215; Osmanlı Müellifleri, I, 293-294; Serkis, *Mu'cem*, I, 842-843; Brockelmann, *GAL*, II, 297-298; *Suppl.*, II, 890, 322; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 433; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 148; M. Celâl Şeref, *Allâh ve'l-kâlem ve'l-insân fi'l-fikri'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nehdati'l-Arabîyye), s. 164-177; Mübahat Türker Küyel, *Üç Tehâfüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti*, Ankara 1956, s. 53-62; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 290-291; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 230; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 492-493; Ahmet Arslan, *Kemal Paşa-zâde: Tehâfüt Hâşiyesi'nin Tahlîli*, İstanbul 1987; Recep Cici, *Kuruluştan Fatih Devrinin Sonuna Kadar Osmanlılarda Fıkıh Çalışmaları* (doktora tezi, 1994, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 301; *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr.), İstanbul 1997, s. 48-50; A. Neclâ Pekolcaç - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DiA*, XI, 481; Eyyüp Sabri Fânî, "Hakim Şah el-Kazvîni", a.e., XV, 195.

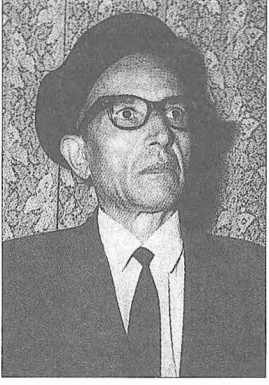
SAFFET KÖSE

HOCİÇ, İbrâhim
(1916-1991)

Boşnak din âlimi ve yazar.

Bosna-Hersek'in Rogatica kasabasına bağlı Godimlje köyünde doğdu. Babası Zeynil ve dedesi Mula Efo da bölgenin tanınmış âlimlerindendir. İlkokulu Rogatica'ya bağlı Borika'da bitirdikten sonra Saraybosna'da lisede ve Kadılık Yüksek Oku-

İbrâhim
Hociç

lu'nda okudu ve aynı yerde Bosna-Hersek Vakıflar Müdürlüğü'nde göreve başladı. Mart 1942-Mayıs 1944 tarihleri arasında Doğu Bosna'dan yüz binlerce mülteci Saraybosna'ya akın ettiğinde gönüllü olarak mültecilerle ilgilendi. Bu sırada Rogatica ve çevresindeki köyler Sırp lar tarafından yakılmış, müslüman halkın büyük bir kısmı katliama mâruz kalmış, bir kısmı da göçe tâbi tutulmuştu. Katliam esnasında Hociç'in babası ile üç kardeşi ve yakın akrabası da öldürüldü. Bu olaylar üzerine Hociç Mayıs 1944'te Visoko'ya yerleşti. 1947 yılına kadar Visoko Şeriat Mahkemesi'nde görev yaptı. Bu tarihte Yugoslavya komünist iktidarı tarafından şeriat mahkemelerinin ilga edilmesi üzerine Visoko'daki deri ve tekstil fabrikasında idarî işlerde çalışan Hociç sağlığının bozulması yüzünden 1965'te emekliye ayrıldı. Ancak vefatına kadar Visoko'da İslâm Birliği'nde (Islamska Zajednica) çalıştı ve ilmî araştırmalarını sürdürdü.

Eserleri. Hociç şiir, halk hikâyeleri, kültür ve folklor, tarihî miras, etnografya, Bosna tarihi, İslâm eğitim tarihi, Boşnaklar arasında dinî düşüncenin gelişimi, Kur'ânî düşünceye bakışlar, geçmişteki İslâm âlimleri ve düşünürleri, seyahatnâmeler gibi değişik konularda yazılar yazmış, makaleleri *Glasnik VIS*, *Takvim*, *Preporod*, *Zemzem*, *Islamska Misao*, *Novi Behar* vb. dergi ve periyodiklerde yayımlanmıştır. 200'ü aşkın kitap ve makale yazan İbrâhim Hociç'in eserleri arasında özellikle dördü meşhur olmuştur (müellifin neşredilen kitap ve makaleleri hakkında Muharem Omerdiç tarafından yapılan çalışma henüz yayımlanmamıştır). 1. *O Intelktualnom i Primitivnom Shvatanju Vjere i Vjerskih Propisa* (Sarajevo 1971). Baş tarafında dinin çeşitli tanımları yapılan eserin başlıca konuları şunlardır: İslâmî düşüncede ve diğer ideolojilerde insan ve

insan hayatı, son ilâhî mesaj ve insan düşüncesinin kaynağı olarak Kur'an, gerçek müslümanın vasıfları, geçici ve ebedî hayat, hicretin tarihî önemi, cemaat, cami ve imam, sağlıklı aile ve sağlıklı toplum, Kur'an'da ilim ve iman. Eserde vurgulanan ana fikir, dinin geleneksel anlayışlardan kurtarılıp çağdaş yorumlara tâbi tutulması gerektiği hususudur. 2. *Kratak Pogled na Razvitak Egzaktnih Znanosti u Islamskom Svijetu* (Visoko 1994). Eserde, Batı çevrelerinde İslâmî ilimlerin dünya medeniyeti sahasındaki tarihî rolünün ihmal edildiği fikri işlenmektedir. Batı literatüründe özellikle Ortaçağ'daki İslâm düşüncesinin katkılarının ortaya konmadığını, İslâm ulemâsının bu dönemde Yunan ve Hint eserlerinden yaptıkları tercümelere işaret edilmediğini ileri süren Hociç, eserinde İslâm âlimlerinin ilim dünyasına olan katkılarını araştırmakta, müslümanların astronomi, matematik, fizik, kimya, coğrafya, tıp vb. ilimlerde yaptıkları çalışmaları ve ilmî keşifleri zikretmektedir. 3. *Sto Jedna Rubaija* (Visoko 1995). 101 rubâiden oluşan eserde Hociç'in, Ömer Hayyâm'ın rubâilerinde düştüğü hatadan korunmak için Kur'an âyetleri üzerine he-retik yorumlar yapmaktan çekindiği görülmektedir. 4. *Stradanje Muslimana u Rogatičkom Kraju u Drugom Svjetskom Ratu* (Visoko 1996). II. Dünya Savaşı sırasında Rogatica bölgesinde müslümanların uğradığı katliamlar hakkındadır. Eserde, asırlarca süren Sırp katliamlarına işaret edildikten sonra özel olarak bazı ailelerin, kasaba ve köylerin uğradığı toplu kıyımlara dikkat çekilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hodžić Hamdija, *Porijeklo i Istorijat Hodžića, Šatorovića, Godimilja i Žepe-Naselja Istočne Bosne*, Sarajevo 1989, tür.yer.; Mustafa Ćeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 516, 573; N. N., "Nagrada Stvaraocima i Istraživačima", *Oslobođenje*, Sarajevo 23. Septembar 1990; Hilmo Neimarlija, "İbrahim Efendi Hodžić", *Glasnik Rijaseta Islamske Zajednice*, LIV/5, Sarajevo 1991, s. 655-657; a.mlf., "Skromni i Moralni Život", *Muslimanski Glas*, sy. 22, Sarajevo 1991, s. 22; Mustafa Omerdiç, "İbrahim Efendi Hodžić (kadija u penziji)", *Preporod*, XXII/19 (506), Sarajevo 1991, s. 25; a.mlf., "Sjećanje na Rahmetli İbrahima ef. Hodžića", *El-Hidaje*, sy. 15, Visoko 1993, s. 3; Mirsad Mahmutović, "Život i Djelo Rahmetli İbrahima ef. Hodžića", a.e., sy. 8 (1993), s. 3; a.mlf., "İbrahim Hodžić u Liku Progresivnog Tradicionaliste", a.e., sy. 27-28 (1994), s. 11; Emina Hodžić, "Tvorač Reče Nek Sve Teče", a.e., sy. 27-28 (1994), s. 11.

MÜHAREM OMERDIÇ

HOCİÇ, Şaban (1903-1980)

Boşnak din âlimi ve eğitimci.

Tuzla'nın (Bosna-Hersek) Lukavac ilçesinin Bokaviçi köyünde doğdu. Sıbyan mektebinde hocalık yapan babası Bekir Efendi'nin yanında iki yıl eğitim gördükten sonra 1911'de girdiği Tuzla'daki rüşdiyeyi I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı güçlükler sebebiyle ancak 1916'da tamamlayabildi. Saraybosna'da medreseden (1920) ve Kadılık Yüksek Okulu'ndan mezun olmasının (1925) ardından Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi'nde öğrenimine devam etti. 1929'da âlimiyye* derecesiyle buradan mezun oldu. Tuzla'ya dönünce bir süre Behram Bey Medresesi'nde ikinci müderris olarak görev yaptı. Eylül 1930'da tayin edildiği Üsküp'te müderrislik görevini sürdürürken bölgede salgın olan malarya hastalığına yakalanması üzerine memleketine naklini istedi. Eylül 1934'te geldiği Bihaç'ta lise ve medresede ders verdi. 1936-1945 yıllarında Saraybosna'da Kadılık Yüksek Okulu'nda ve kız lisesinde hocalık yaptı. Saraybosna'daki yüksek okulda ahlâk, mantık, psikoloji, Arapça ve din eğitimi metodolojisi dersleri verdi. Ağustos 1945'te lise biyoloji ve matematik hocası olarak Tuzla'ya tayin edildi. 1953'te Tuzla Müzesi'nde Türkçe ve Arapça uzmanı, ertesi yıl Tuzla Arşivi yabancı diller (Türkçe, Arapça, Almanca) bölümünde şef olarak görevlendirildi. 1965'te emekli olduktan sonra da ilmî faaliyetlerini sürdüren Hociç 21 Eylül 1980'de Tuzla'da vefat etti.

Eserleri. Eğitim alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Hociç'in başlıca eserleri şunlardır: 1. *Istorija Islama* (Sarajevo 1935; 2 ve 3. baskısı *Povijest Islama* adıyla: Sarajevo 1942, 1944). Yugoslavya devlet liselerinin üçüncü sınıflarında din dersi kitabı olarak okutulmuştur. 2. *Kur'ân je najveća Muhammedova a.s. müddziza* (Tuzla 1972). Müellife bu eseri dolayısıyla Şubat 1938'de Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nce eğitim uzmanı vasfı ve profesörlük unvanı verilmiştir. 3. *Istorija Islamske Kulture* (Tuzla 1973). 4. *Ahlâk* (Sarajevo 1940). Hociç'in *Glasnik VIS* dergisinde yayımlanan makalelerini ihtiva eder. 5. *Dva najznačajnija putopisca Azije: Marko Polo i İbni Betuta* (Sarajevo 1956). *Glasnik* dergisinde yayımlanan Marko Polo ve İbn Batûta'ya dair çalışmanın ayrı basımıdır. 6. *Poziv Hadži Muje Mehovića upućen*